

KOVÁCS TERÉZ: GAZDAPORTRÉK

(Agroinform Kiadó, Budapest, 2008, 128 o.)

Ludescher Gabriella

Az elmúlt hetven év alatt nagy változások mentek végbe a mezőgazdaságban és a föld-birtokviszonyban, melyeknek voltak áldozatai és kedvezményezettjei. A Gazdaportrék című könyvben Kovács Teréz ezen változások hatásait tárgyalja az egyéni gazdák esetében. A könyv témája szorosan kapcsolódik a szerző eddigi szakirodalmi tevékenységéhez, mint például: a Vidékfejlesztési politika című művéhez, illetve a kétévente általa megrendezésre és szerkesztésre kerülő Falukonferenciához.

A könyv három fejezetet foglal magába, melyek szorosan egymásra épülnek.

Az első fejezet a bevezetést és a módszertani megalapozást tartalmazza. A bevezetésben érdekességeként megismerhetjük az egyéni gazdaságok által használt termőföldterületek megyénkénti arányát, mely jelentős különbséget mutat, valamint a termőföldterületek használatát művelési ágak szerint. Megtudhatjuk azt is, hogy a tanulmány kiknek a segítségével és szellemi támogatásával született meg.

Az első fejezet öt alfejezetre tagolódik. Első alfejezetben a szerző bemutatja az egyéni gazdaságok fejlesztése érdekében megszületett kormányzati döntéseket, melyek lehetővé tették a gazdák földhöz jutását. A szerző ebben az alfejezetben ismerteti továbbá az eddig biztosított beruházási támogatásokat, valamint azokat a rendelkezéseket, melyek megteremtették a családi gazdaságok létrehozásának és fejlesztésének jogi háttérét. A második alfejezet a kutatás célját és hipotézisét fogalmazza meg. A következő alfejezetben a központi fogalmak meghatározása történik. Központi fogalmak a főfoglalkozású egyéni gazda, habitus, siker és élettörténet. Ezek a fogalmak megjelennek az élettörténetek bemutatásakor és elemzésekor. Negyedik alfejezetben a kutatás módszertanát ismerhetjük meg. A szerző elemzésekor mintegy harmincnégy olyan életút leírását használta fel, amelyek 2005-ben készültek Hajdú-Bihar és Baranya megyében. Az elemzéshez továbbá felhasznált Kovács Teréz erre a célra készült harminc főfoglalkozású egyéni gazdával készült élettörténeti interjú adatait. Az interjúalanyok negyven év feletti férfiak, akik egyéni gazdák és agrárvállalkozások menedzserei. Húsz interjút a szerző készített és tízet pedig Bögre Zsuzsanna. A harmadik fejezetben tízet mutat be a szerző, melyben megjelöli, hogy ő melyeket készítette.

Az utolsó alfejezetben a gazdák tipizálása és definiálása történik habitus, vállalkozások nagysága és a gazdák fejlesztési szándéka szerint. A vizsgálat során a szerző a gazdák körében hat habitust különböztet meg, ezek az alábbiak: paraszti, utóparaszti, parasztpolgári, produkcionista menedzseri, technokrata menedzseri és vállalkozói. A szerző a vállalkozások nagysága szerint megkülönböztet kisvállalkozókat, középvállalkozókat, közép-nagyvállalkozókat és nagyvállalkozókat. A gazdákat a fejlesztési szándékaik szerint három típusba sorolja Kovács Teréz: elbizonytalanodó, szünetelteti a fejlesztést, biztos fejlesztő. Végül ez az alfejezet egy kiváló keresztábrázattal zárul, melyben a habitusvariációk a vállalkozók nagyságával és fejlesztési szándékkal vannak párosítva. Például a paraszti-utóparaszti habitussal rendelkező gazda vállalkozói nagysága kis és a fejlesztési szándéka elbizonytalanodó, míg a vállalkozói-parasztpolgári habitussal rendelkező vállalkozása nagy és biztos fejlesztő.

A második fejezet – élettörténetek bemutatása és elemzése – azoknak is élvezetet nyújt, akik az első fejezetet átugornák.

A szerző a harminc interjúból a tíz legtipikusabb élettörténetet választotta ki. Ezek az élettörténetek hozzájárulnak a mezőgazdasági vállalkozásokra vonatkozó társadalmi ismereteink bővítéséhez.

Ez a fejezetet három alfejezetre osztotta a szerző a tíz gazda fejlesztési szándéka szerint. Az elbizonytalanodók tábora három gazdából áll, ketten vannak, akik szüneteltetik a fejlesztést, míg a biztos fejlesztők csoportját öt személy alkotja. A tanulmány egyenként mutatja be a tíz interjúalanyt. Az elemzési módszer mind a tíz interjúnál azonos. Minden élettörténetet négy szakaszra tagol a szerző: megismerjük a gazdák gyermekkorát, tevékenységét a szocializmus alatt és rendszerváltás után, végül a jövőképeket. Az interjúk minden esetben kiegészülnek a szerző megjegyzésével az élettörténettel kapcsolatban. Ezen életrészek kirajzolják a gazdák portréit.

A szerzőnek sikerült olyan érdekes élettörténeteket kiválasztani az elkészült interjúkból, melyek, nem csak hűen reprezentálja a mezőgazdaságban végbement változásokat, hanem szociológiailag is megragadhatóvá teszi azt, hogy egy gazda habitusa mire képes. A szerző rámutat arra, hogy a gazdák habitusa, világhoz való hozzáállása és munkaszeretete nagyobb hatással van az egyéni gazdaságára, mint a tőkével való ellátottság.

A bemutatott élettörténetek alkalmasak másodelemzésre is, mivel magukban rejtnek olyan többlet információt, mely más szemszögből is vizsgálatra érdemes.

A harmadik fejezeteket szerző következtetéseit tartalmazza, melyeket az elemzés alapjául szolgáló mélyinterjúkból von le. Az autor álláspontja szerint ezek az interjúk nem elegendőek a szigorú tudományos konklúziók levonására, de tendenciák felvázolására alkalmasak. Kiragadnék ezen megállapításokból néhányat, melyek különös jelentőséggel bírnak. Így például az a következtetés, mely szerint a gazdák vállalkozásának fejlődése szempontjából nagyon fontos, hogy honnan vették a mintákat a vállalkozásuk kialakításához. A szerző kutatása szerint eredményes gazdaságot kialakítani többnyire azok tudtak, akik a hetvenes-nyolcvanas években nagyban „háztájiztak”.

Következtetéseket tartalmazó fejezet négy alfejezetre oszlik. Az első alfejezetben a poszt szocializmus és az új kapitalizmus időszakának lehetőségeit, valamint nehézségeit ismerteti a könyv. A második alfejezet „A gazdák a siker függvényében” címet viseli. A szerző külön-külön vizsgálja a fejlesztési szándék szerint besorolt három csoportot (elbizonytalanodók, akik szüneteltetik a fejlesztést, a biztos fejlesztők). Megállapítható, hogy az elbizonytalanodók inkább áldozatai, mint nyertesei az átalakulásnak. Azok a gazdák, akik szüneteltetik a fejlesztést azok sikeressége és pozitív önértékelése is kétséges. Azok a gazdálkodók, akik biztosan fejleszteni fognak sikeresnek érzik magukat.

A harmadik alfejezetben a habituskombinációkat és vélt okait ismerhetjük meg. A különböző habitusok kombinációja a szerző szerint a megváltozott makroszintű társadalmi változásokra adott mikroszintű válaszok. Habituskombináció álláspontja szerint azért alakulhatott ki, mert azok a gazdák, akik az elsődleges habitus típussal nem boldogultak változtattak a gazdasági viselkedésükön.

A negyedik alfejezet címe kérdéssel indít. A szerző felveti, hogy a fejlődő gazdaságból profitál-e a falu? A tanulmányban választ is kapunk a feltett kérdésre a szerző segítségével. Kijelenthető, hogy ha fejlődik egy egyéni gazdaság, akkor e fejlődésből a helyi társadalom is profitál, hiszen nem csak munkahelyet teremt a maga vagy más/mások számára, hanem jó mintául is szolgálhat.

A könyv ismertetése után fontosnak tartom bemutatni e szakkönyv erősségét is. A szerző nagy precizitással dolgozott, mely mind a mélyinterjúk készítésének alaposságánál, mind az elemzésénél megjelenik. A világos, érthető fogalmazás, valamint a tanulmányban használt szakkifejezések részletes magyarázata lehetővé teszi, hogy az alapvetően szakkönyvnek szánt tanulmány azok számára is élvezetes olvasmányt nyújt, akik a mezőgazdaságban végbement

folyamatokkal, valamint ezek szociológiai vonatkozásaival közelebbi kapcsolatban nem állnak.

A könyv további pozitívuma az is, hogy a szerző az interjúkhoz kapcsolódó mezőgazdasági tevékenységeket megmagyarázza, például hogyan nyársaltak és arattak kézzel, mi a pétisózás, avagy mit nevezünk teheneknél kötetlen tartás alatt stb. A fenti magyarázatok sokat segíthetnek azoknak, akiknek nincsen elemi tapasztalatuk a mezőgazdaságról, az őket körülvevő természeti környezetről. A könyvben szereplő magyarázatok lábjegyzeteként jelenek meg, így nem engedik az Olvasót elsiklani olyan dolgok fölött, melyekről vélhetőleg nem áll rendelkezésére elegendő információ.

A tanulmány erősségeként azt szükséges megemlítenünk, hogy a szerző a Gazdaportrék megjelentetésével nem csak (!) kizárólag tudomány hasznára tett, hanem emellett próbálja a tekintélyüket visszaadni ezeknek a gazdáknak a mai generáció szemébe.

A szerző könyve alapján részletes betekintés nyerünk az egyéni gazdák habitusába. A mű az utolsó földbirtokviszony-változás hatásait mutatja be az azonos társadalmi állású családoknál. Ezekről a jelenségekről keveset tudunk, így a könyv elérte a fő célját: nagyban hozzájárult tudásunk bővítéséhez ezen a területen.

Zárszóként meg kell jegyeznem, hogy a szerző e könyve szakmai szempontból értékes. Legnagyobb erénye a könnyen értelmezhetősége valamint összességében az újszerűsége, ugyan sokan foglalkoztak e könyv bizonyos területével, de még eddig senkinek se sikerült ilyen részletes portrét „megrajzolni” az egyéni gazdák habitusáról.